2 Οκτωβρίου 2013

Παιδί και βυζαντινή εικόνα -Δημήτρης Νατσιός Δάσκαλος Κιλκίς -Θεολόγος

Το έχουμε τονίσει επανειλημμένως ότι από τα σχολικά εγχειρίδια, τα βιβλία Γλώσσας, τα Αναγνωστικά του Δημοτικού-όπως τα ονομάζαμε παλαιότερα-είναι τα κρισιμότερα και από πλευράς συγγραφής, τα δυσκολότερα. (Μία διευκρίνηση. Τα βιβλία Γλώσσας, ονομάζονταν Αναγνωστικά, όχι μόνο γιατί μέσω των βιβλίων αυτών, μάθαινε ο μαθητής ανάγνωση, να συλλαβίζει, να διαβάζει.
Αυτό τελειώνει στην Α' Δημοτικού. **Με τα παλιά, ωραία Αναγνωστικά, γινόταν ανάγνωση του πολιτισμού μας.**Ξεφυλλίζοντάς τα ο μαθητής περιδιάβαινε και οικειωνόταν τα, καθ' ημάς, τιμαλφή. Τα βιβλία περιείχαν γνώσεις ιστορικές, γεωγραφικές, λαογραφικές.
Τα μυρίπνοα άνθη της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού, αρωμάτιζαν τα «φυλώμματά» τους. **Γι' αυτό και η συγγραφή τους ανατίθετο σε τρανούς και σπουδαίους λογοτέχνες και επιστήμονες και όχι, ως είθισται σήμερα, σε σκύβαλα και περιτρίμματα της εθνοαποδόμησης).**

Τα βιβλία, λοιπόν, Γλώσσας, αλλά και ο δάσκαλος αποτελούν για τον μικρό μαθητή ενσάρκωση της κοινωνίας στην οποία το σχολείο τον οδηγεί. Στα βιβλία αντικατοπτρίζεται το ποιόν της κοινωνίας στην οποία καλείται ο μικρός μαθητής να ενηλικιωθεί και να προκόψει. Έχουμε αναφερθεί πολλές φορές στα ανούσια και επικίνδυνα κείμενα που περιέχουν τα βιβλία Γλώσσας.
Τα βιβλία όμως έχουν και εικαστική διάσταση. Και μέσω της εικόνας περνούν μηνύματα, κάποτε δραστικότερα από τον λόγο. (Η λέξη εικόνα προέρχεται από το ρήμα είκω, που σημαίνει ομοιάζω, εξ ου και ο σύγχρονος όρος «εικαστικές

τέχνες»).
Πριν όμως ακροθίξουμε το περιεχόμενο των βιβλίων, μια αναφορά στον εικαστικό καλλωπισμό των τάξεων. Θυμάμαι πριν από αρκετά χρόνια, υπηρετούσα στο σχολείο των Άνω Σουρμένων, χωριό σκαρφαλωμένο στους πρόποδες του καταπράσινου και πανέμορφου όρους Μπέλλες, στα σύνορα με τα Σκόπια.
Συνηθίζω να έχω αναρτημένα, στους τοίχους της αίθουσας, κάδρα των ηρώων της ιστορίας μας, καθώς και λίγες εικόνες, βυζαντινές αγιογραφίες. Επισκέπτεται το διθέσιο σχολείο-έκλεισε πια-σχολικός σύμβουλος, «προοδευτικής» κοπής. (Ήταν τα χρόνια της **σοσιαληστρικής λαίλαπας και φαυλοπραξίας**).

Μου ζήτησε να κατεβάσω τις εικόνες και τα κάδρα των ηρώων, διότι δεν δημιουργούν «παιδαγωγική ατμόσφαιρα», τρομάζουν τα παιδιά και να αναρτήσω τοπία, ζώα και λοιπές χαζοχαρούμενες παραστάσεις.
Πρώτον, του απάντησα, **η αίθουσα δεν είναι προέκταση του παιδικού δωματίου**, πρέπει ο χώρος να αναδίδει σοβαρότητα. **Δεύτερον**, αν στρέψουν το βλέμμα τους τα παιδιά αριστερά αντικρίζουν το Μπέλλες και, αν κοιτάξουν δεξιά, την ωραιότατη λίμνη Δοϊράνη.
Τι δουλειά έχουν τα τοπία, όταν έχεις, ζωντανό μπροστά στα μάτια σου τον… τόπο.
Τρίτον, οι ήρωες, οι ανέσπερες μορφές τους, δεν «κατεβαίνουν», γιατί αυτοί μας ελευθέρωσαν, τα παιδιά τους συνήθισαν, έγιναν «φίλοι» τους.
Δεν κατάλαβε, σηκώθηκε και έφυγε. Δεν μπορώ να καταλάβω, γιατί μία φωτογραφία με γατάκια που παίζουν, είναι παιδαγωγικώς τελεσφερότερη από την παράσταση, γιά παράδειγμα, της Εξόδου του Μεσολογγίου.
Αντίθετα η δεύτερη διδάσκει μια πολύ υψηλή έννοια, την θυσία, ενώ η πρώτη είναι ένα ρηχό «μπακλαβούργημα», που θα έλεγε και ο Κόντογλου. Δεν θυμάμαι που το εντόπισα, αλλά σημείωσα ένα σπουδαίο κείμενο του Παλαμά, γι’ αυτήν την υποτίμηση ουσιαστικά του μαθητή, του παιδιού.
«Έχω για του παιδιού τον νου μια ιδέα κάπως διαφορετική από άλλους. Πιστεύω πως το μυαλό του, μπορεί να χωνέψει τροφή πιο λεπτή και πιο βαθιά απ’ όση συνηθίζουμε να του προσφέρουμε. Μέσα στον μικρόκοσμο της ψυχής του γίνονται πράγματα πιο πολλά κι απ’ όσα φαντάζονται του κόσμου οι ψυχολόγοι. Οι πιο μεγάλοι άνθρωποι μου φαίνεται πως είν’ εκείνοι που από τα πρώτα χρόνια τους γρικούσανε κουβέντες και αναστρεφότανε με ιδέες πιο ψηλές από το παιδακίσιο μπόι τους». (Σοφές κουβέντες.
Γιατί για παράδειγμα, να μην υπάρχουν στα βιβλία Γλώσσας αποσπάσματα από τα εξαίσια έργα του Πλούταρχου, του Μεγ. Βασιλείου-σε στρωτή νεοελληνική-του Παπαδιαμάντη και βρίσκεις ανοητολογήματα του τύπου «η Φρικαντέλα η μάγισσα»;).

Είναι γνωστό πως τα τελευταία χρόνια τα γνωστά, σκοτεινά κέντρα των

Χριστομάχων, χρησιμοποιώντας το επιχείρημα του λεγόμενου **ουδετερόθρησκου σχολείου**, βάλθηκαν να αποκαθηλώσουν από τις σχολικές τάξεις τις εικόνες.
Στα σχολικά βιβλία Γλώσσας, οι σύγχρονοι αυτοί Εικονομάχοι, σχεδόν **πέτυχαν τον εξοβελισμό της ορθόδοξης αγιογραφίας**. Μετά βίας σ' όλα τα βιβλία Γλώσσας του Δημοτικού θα συναντήσεις 5-6 εικόνες. (Ακόμη και στις εορταστικές ενότητες-Χριστούγεννα, Πάσχα-παρελαύνουν οι φραγκοζωγραφιές, κάρτες, αυγά και χιονάνθρωποι ενώ δεν θα βρεις, για παράδειγμα, εικόνα της Γέννησης του Χριστού στο κεφάλαιο για τα Χριστούγεννα της Ε' Δημοτικού).
Κατ' αυτούς το λιτό, «ανεξίκακον και αθεάτριστον» της βυζαντινής αγιογραφίας, δεν συνάδει με την παιδική ηλικία. Είναι όμως έτσι τα πράγματα; Χρησιμοποιώντας την εξαίρετη έκδοση της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέας, «τι ξέρεις εσύ για τις εικόνες» σημειώνουμε τα εξής:
Αν βάλουμε το παιδί να ζωγραφίσει π.χ. ένα δέντρο, εκείνο θα ακολουθήσει φυσικότατα τη βυζαντινή ζωγραφική. Θα ζωγραφίσει το δέντρο με κάθε του φύλλο χωριστά, ευδιάκριτα, τον κάθε καρπό ολόκληρο, συγκεκριμένο. Διότι το παιδί έχει έμφυτη την αίσθηση της ενότητας, ενώ η δυτική τέχνη, που έχει ως κύριο χαρακτηριστικό της την αποσπασματικότητα, του δημιουργεί διλήμματα. Το παιδί δηλαδή δεν μπορεί να δημιουργήσει κάτι μισό, π.χ. ένα σπίτι ή ένα βουνό μισό και το άλλο μισό να χάνεται μέσα στη σκιά. Στο παιδικό σχέδιο, όπως και το βυζαντινό, όλα φαίνονται, όλα παρατίθενται. Όλα τα φύλλα είναι πάνω στα δέντρα, τίποτε δεν είναι πεσμένο κάτω.

Επίσης το παιδί δεν δεσμεύεται από τους νόμους της οπτικής και της προοπτικής. Αν του πεις να ζωγραφίσει την οικογένειά του, θα ζωγραφίσει μεγαλύτερο τον πατέρα, λίγο μικρότερη τη μητέρα και τα παιδιά ακόμη μικρότερα. Θα ζωγραφίσει δηλαδή αξιολογικά, όπως κάνει και η βυζαντινή τέχνη. Έχουμε δει εικόνες στις οποίες το πρόσωπο που κυριαρχεί, ζωγραφίζεται μεγαλύτερο. (Η Θεοτόκος στην εικόνα της Γέννησης του Χριστού, ο Παύλος και ο Πέτρος στην εικόνα της Πεντηκοστής). Ζωγραφίζονται μεγαλύτεροι αξιολογικά, σύμφωνα με την πνευματική προοπτική. Απ' αυτά γίνεται κατανοητό ότι στο παιδί η βυζαντινή ζωγραφική ταιριάζει περισσότερο, διότι δεν το βάζει σε διλήμματα σκιοπλαστικά, ανταγωνισμούς στο θέμα όλου και μέρους, στο προοπτικό βάθος και το βοηθά να εκφράσει αυτό που έχει μέσα του.

Ένα άλλο σημείο ταυτίσεως παιδικού σχεδίου και βυζαντινού, είναι η θέα των αθεάτων. Η βυζαντινή εικόνα ιστορεί, όχι μόνο τα θεατά, αλλά και τα αθέατα ακόμη, πράγμα που δεν μπορεί να το κάνει η δυτική φαινομενοκρατική τέχνη. Π.χ. στην εικόνα της ιάσεως του Παραλυτικού του Ευαγγελίου, εικονίζονται έξω από το σπίτι όσα διαδραματίζονται μέσα στο σπίτι, του οποίου οι άνθρωποι που μετέφεραν τον Παραλυτικό διέρρηξαν τη στέγη. Επειδή δεν ήταν δυνατόν να

παρουσιαστούν καταλεπτώς τα γεγονότα, αν ζωγραφίζονταν μέσα στο σπίτι και θα παρέμεναν αθέατα, η βυζαντινή τέχνη βρίσκει αυτή τη λύση, τα παρουσιάζει σαν να διαδραματίζονται έξω. Ή σαν να γίνονται διάφανοι οι τοίχοι και να αποκαλύπτονται όλα.

Το ίδιο κάνει και το παιδί στη ζωγραφική του. Η θέα των αθεάτων είναι πολύ φυσική για το παιδί, γιατί μέσα του έχει μία ολοκληρωμένη θεώρηση του κόσμου, που δεν δεσμεύεται από τους νόμους της προοπτικής. Έτσι, αν το βάλεις να ζωγραφίσει το σπίτι του, το ζωγραφίζει σαν διάφανο. Οι άνθρωποι, τα έπιπλα, τα λουλούδια, είναι θεατά. Οι τοίχοι δεν εμποδίζουν τη θέα και της πιο μικρής λεπτομέρειας. Ή αν του πεις να ζωγραφίσει τη θάλασσα, θα τη ζωγραφίσει έτσι ώστε τα ψάρια όλα ναι είναι ορατά, όπως το κάνει και η βυζαντινή τέχνη, στην εικόνα της Βάπτισης.

Είναι φανερό λοιπόν ότι **η τέχνη αυτή είναι πολύ οικεία στο παιδί,** δεν του δημιουργεί διλήμματα, δεν το κοντράρει και τ**ο ωριμάζει με τα μυστικά μηνύματα που του εμπνέει η αισθητική της**:
Ότι δηλαδή **όλη η κτίση είναι δώρο του Δημιουργού. Όλα είναι καμωμένα «καλά λίαν»**.
Όλα είναι συμφιλιωμένα μεταξύ τους, και το όλο και το επί μέρους, η ηρεμία, η ειρήνη και η αρμονία ξεχύνονται από τη συνύπαρξή τους. Και έτσι **το δοξολογικό βίωμα κτίζεται μυστικά και υπαρξιακά στην παιδική ψυχή.**
Και, συνοψίζοντας, **τα παιδιά αντικρίζουν τις αξίες σαρκωμένες σε πρόσωπα. Έτσι μαθαίνει και όχι με τις αερόπλαστες ιδεολογίες και τιποτολογίες…**

Σημείωση : Η έντονη γραφή στο κείμενο προστέθηκε από τις “Αναβάσεις”

Δημήτρης Νατσιός Δάσκαλος Κιλκίς -Θεολόγος

Πηγή: anavaseis.blogspot.gr